

MAGDALENA ŚWITALSKA

**WIZERUNEK ŚWIĘTEGO FRANCISZKA JAKO PATRONA
EKOLOGÓW NA PODSTWIE DZIECIĘCYCH PRAC
PLASTYCZNYCH I LITERACKICH**

*The image of Saint Francis as a patron of environmentalists based on
children's artistic and literary works.*

Celem podjętego tematu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie o (poziom) proces percepcji przez dzieci w wieku szkolnym informacji dotyczącej osoby i działalności Świętego Franciszka z Asyżu, zawartych w źródłach teologicznych. W związku z tym poddano analizie merytorycznej treść ukazaną w 97 pracach plastycznych, które powstały w ramach konkursu plastycznego i literackiego, zorganizowanego przez Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie we współpracy z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Olsztynie i Kuratorem Oświaty. Konkurs, który przeprowadzono w okresie od 1 września 2019 r. do 15 stycznia 2020 r., nosił tytuł *Powietrze = dobro wspólne. Inspirowane encykliką Laudato si' z okazji 40. rocznicy ogłoszenia przez św. Jana Pawła II św. Franciszka z Asyżu patronem ekologów*. Konkursowi towarzyszyły warsztaty ekologiczne, skierowane do dzieci klas I-III w Zespole Placówek Specjalnych w Olsztynie, działającym przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym oraz warsztaty i konferencja dla nauczycieli zorganizowane przez Wojewódzki Urząd Marszałkowski w Olsztynie. Relacja fotograficzna z opisanych wydarzeń i album prac dziecięcych dostępna jest online¹. Kwestia podstawowa zawarta

¹ *Prace konkursowe „Powietrze = dobro wspólne”, w: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii [online], www.uwm.edu.pl/wt/fotogaleria/*

jest w pytaniu o to, jak dzieci postrzegają św. Franciszka jako patrona ekologów oraz jak wizualizują jego przesłanie włączone w treści edukacyjne o tematyce ekologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem problemu zanieczyszczenia powietrza.

Cel związany z analizą prac dziecięcych włącza się w proces badań hagiologicznych, prowadzonych na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie². Opracowanie kwestii franciszkowo-ekologicznej w źródłach, którymi są prace dziecięce, stanowi przyczynek do poszerzenia dotychczas eksplorowanych baz danych w badaniach nad świętymi i ich wpływem na ludzkie postawy społeczne i moralne. Realizacja zamierzonego celu jest realizowana poprzez: 1) Opis procesu przeprowadzonego konkursu i warsztatów oraz powstania bazy danych obejmującej prace dziecięce. 2) Wskazanie aspektów franciszkowo-ekologicznych zawartych w pracach, wyłonionych według kryterium ujętego w kwestii głównej. 3) Przedstawienie wizerunku Świętego Franciszka jako patrona ekologów w dziecięcych pracach.

1. Opis procesu przeprowadzonego konkursu i warsztatów oraz powstania bazy danych obejmującej prace

Papież Franciszek przypomina, iż: „wszelka przemiana wymaga motywacji oraz procesu edukacyjnego”³. Dlatego też jednym z motywów przewodnich podejmowanych działań jest budzenie chrześcijańskiej świadomości ekologii integralnej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych⁴. Koreluje to nie tylko z edukacją ekologiczną, ale także stanowi

prace-konkursowe-powietrze-dobro-wspolne (dostęp:14.02.2020) [dalej: pp – praca plastyczna, pps – praca pisemna]; *Zespół Placówek Specjalnych*, w: *Facebook @szkolaszpitalna* (post:18.02.2020 godz. 14.04).

² *Seminaria hagiologiczne/Hagiological seminars*, w: *Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Moralnej* [online], www.uwm.edu.pl/ztdif/index.php/seminaria-hagiologiczne, (dostęp:12.02.2020); K. Parzych-Blakiewicz, *Warmińska hagiologia* (2010-2019), „*Studia Elbląskie*” t. XX(2019), s. 285-300.

³ Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Watykan 2015, 15 [dalej LS].

⁴ A. Zellma, *Edukacja ekologiczna katechizowanej młodzieży w kontekście zmian programowych szkolnego nauczania religii*, „*Studia Elbląskie*” 5(2003), s. 255-267;

ważny element w integralnym wychowaniu⁵. Dzieci w przyszłości będą naprawiać szkody „wyrządzone naturze”. One też świadomie będą organizować i ingerować w działania mające utrzymać i ochraniać świat przed zanieczyszczeniem, użytkowaniem i zużyciem, cierpieniem, zatruciem, degradacją⁶. Dorosłych natomiast papież Franciszek, słowami Patriarchy Bartłomieja, „zachęca do poszukiwania rozwiązań nie tylko w technice, ale także w przemianie duchowej (...) i akceptowaniu świata jako sakramentu komunii, jako sposobu współodczuwania z Bogiem i bliźnim w skali globalnej”⁷.

W przeddzień 40. rocznicy ogłoszenia św. Franciszka w 1989 r. patronem ekologów przez papieża Jana Pawła II w Zespole Placówek Specjalnych w Olsztynie przeprowadzono zajęcia dydaktyczno-plastyczne dla dzieci z klas I-III szkoły podstawowej pt. *Święty Franciszek patronem ekologów*. Celem ogólnym było: pobudzenie wrażliwości ekologicznej, poszerzenie wiedzy na temat ekologii, zdobycie wiedzy o św. Franciszku z Asyżu, poznanie nauczania papieża Franciszka na temat ekologii w encyklice *Laudato si'*. Metody i forma zajęć dostosowana była do potrzeb psychofizycznych dzieci przebywających w szpitalu. Po krótkim przywitaniu i wprowadzeniu uczestników zajęć dzieci obejrzały pięciominutowy animowany film o św. Franciszku z Asyżu⁸. Po projekcji o. Grzegorz Gutek – franciszkanin przeprowadził pogadankę na temat franciszkańskiej duchowości i posługi w świecie. Omówił motywy bezwarunkowej miłości św. Franciszka do stworzeń, które wypływały z wiary, nauczania Pisma Świętego, miłości do ludzi, szacunku i troski o naturę. W myśl nauczania ency-

tenże, *Korelacja nauki religii z biologią na podstawie nowych założeń programowych*, w: red. A. Kiciński, *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2011, s. 81-99.

⁵ A. Zellma, *Wychowanie ekologiczne i prozdrowotne w szkole podstawowej*, w: red. J. Stala, *Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym, cz. I, Wychowanie ogólne*, Tarnów 2006, s. 111-148.

⁶ LS 7, 8.

⁷ LS 9.

⁸ Święty Franciszek z Asyżu patron ekologów, w: *Promycek NS* [online], www.youtube.com/watch?v=rDWjqBONJic (dostęp: 12.06.2012).

kliki *Laudato si'* o. Grzegorz podkreślał słowami papieża Franciszka, iż św. Franciszek: „wszystkie stworzenia, choćby najmniejsze nazywał braćmi lub siostrami, ponieważ wiedział, że razem z nim pochodzą z tego jednego Źródła. (...) Kochał i był kochany ze względu na swoją radość, wielkoduszność, poświęcenie oraz otwarte serce na całe istnienie”⁹.

Kolejnym punktem spotkania było wysłuchanie fragmentu książki *Kwiatki świętego Franciszka*¹⁰. Po przeczytaniu historii, dzieci, szczególnie te młodsze, prosiły zaproszonego franciszkanina o kilka innych równie ciekawych historii z życia św. Franciszka. Wywołało to we wszystkich uczestnikach chęć podzielenia się własnymi lub zasłyszonymi historiami o ludziach ratujących zwierzęta, o pomagających zwierzętom leśnym lub domowym, o akcjach „sprzątania” świata, w których dzieci brały udział. Rozmowy z młodymi i świadomymi „ekologami” wprowadziły do kolejnego punktu naszego spotkania, którym była pogadanka na temat bycia „eco” na co dzień. Dzieci oglądały i komentowały wyświetlane na tablicy multimedialnej zdjęcia, przedstawiające skutki katastrof ekologicznych, zaśmiecone oceany, zniszczone, wycięte lasy, skutki zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego i zanieczyszczeń powietrza. Pokłosem wspólnych rozmów było uzupełnienie *Kodeksu młodego ekologa*¹¹. Na zakończenie spotkania dzieci wykonały „ekologiczną” figurkę św. Franciszka, którą mogły zabrać ze sobą na oddziały szpitalne i do domów. Zaangażowanie we własnoręczne wykonanie figurki z materiałów wtórnych ukazały dzieciom ich własne, realne możliwości (nawet te najmniejsze) w byciu i stawianiu się odpowiedzialnym za środowisko. Celem podejmowanych tematów była zmiana przyzwyczajeń w codziennym funkcjonowaniu i nabywanie ekologicznych nawyków, takich jak: segregacja śmieci, troska o zdrowie własne i innych, używanie toreb wielorazowego użytku, właściwe zachowanie

⁹ LS 10, 11.

¹⁰ *Kwiatki Świętego Franciszka z Asyżu, O najświętszym cudzie, jaki uczyni święty Franciszek, nawracając okrutnego wilk z Gubbio*, Wrocław 2017, s. 65.

¹¹ J. Liszewska, *A kto to? Biedronka*, Warszawa 2007, s. 2.

się w lesie, parku, nad wodą. Umiejętność właściwego reagowania na potencjalne zagrożenia (np. tłący się ogień w lesie, znalezienie rannego zwierzęcia). Pobudziło to jednocześnie w dzieciach świadomość, iż ekologia i szeroko rozumiana troska o środowisko, zdrowie i życie swoje i innych stworzeń nie jest tylko wiedzą wypływającą z troski rodziców, lekarzy, nauczycieli. Nie pochodzi tylko z podręczników szkolnych, dzieł naukowych czy przekazów medialnych. Troska o dobro całego stworzonego świata pochodzi także (dla chrześcijanina jest jej źródłem) z Ewangelii i nauczania Kościoła¹². Po zakończonych zajęciach młodzi uczestnicy własnymi słowami wyjaśniali pojęcie „ekologia”, „ekologiczny”, „eko” oraz podawali przykłady działań ekologicznych w ich życiu codziennym. Dzieci potrafiły także wymienić najważniejsze wydarzenia z życia św. Franciszka. Konkretnie i precyzyjnie wskazywali potrzebę, słuszość i troskę w nauczaniu papieża Franciszka do dbania o nasz „wspólny dom” – Ziemię¹³. Dla chrześcijanina troska ta ma wpływać z nauczania Ewangelii i wiary. Słowa Pisma Świętego mają wpływać na nasze przekonania, postawy i czyny. „To, czego uczy nas Ewangelia, ma wpływ na nasz sposób myślenia, odczuwania i życia”¹⁴. Troska o „nasz dom”, jak podkreśla papież Franciszek, nie ma być mową o ideach, które przeobrażają się w ideologie, lecz ma to być motywacja wpływająca z duchowości, z „ekologicznego nawrócenia”¹⁵. Tylko taka będzie mogła utrzymać naszą pasję i zaangażowanie na rzecz troski o świat dla przyszłych pokoleń.

W dniu 8 października 2019 roku we współpracy Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Kuratora Oświaty i Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie odbyły się warsztaty dla nauczycieli pt. *Las-Fabryka doskonała. Inspiracje encykliką Laudato si'* Zajęcia poprowadziły: dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM Urszula Dyl-Nadolna z zespołem

¹² LS 14.

¹³ LS 13.

¹⁴ LS 216.

¹⁵ LS 216.

(Lasy Państwowe). W programie znalazł się wykład pt. „Idee przewodnie encyklik *Laudato si'* oraz ćwiczenia na temat: „Czym jest las?“, badania śladu ekologicznego, odpowiedzialności konsumenckiej oraz zasady „6xR”¹⁶.

Od 1 września 2019 r. do 15 grudnia 2019 r. trwał ogłoszony przez wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego konkurs pt. *Powietrze = dobro wspólne. Inspirowane encykliką Laudato si' z okazji 40. rocznicy ogłoszenia przez św. Jana Pawła II św. Franciszka z Asyżu patronem ekologów*. Spłynęło 100 prac (w tym cztery literackie) z 8 szkół w województwie Warmińsko-Mazurskim i Podkarpaccim. Jedna praca plastyczna wykonana przez ucznia klasa III ze Szkoły Podstawowej im. 11 Listopada w Rusi z Filią w Bartągu. 43 prace plastyczne wykonali uczniowie z klas II-VII ze Szkoły Podstawowej im. Jana Pawła II w Zespole Przedszkolno-Szkolnym w Tyrowie. Trzy prace literackie napisane przez uczennice klas VII ze Szkoły Podstawowej im. Mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” z Gałdowa. Jedna praca literacka uczennicy klasy VI ze Szkoły Podstawowej im. Prof. Romana Kobendy w Łynie. Trzydzieści dwie prace wykonane przez uczniów klas II-VII ze Szkoły Podstawowej nr 1 w Kętrzynie. Siedemnaście prac, których autorami byli uczniowie klas I-VII z Zespołu Szkolno-Przedszkolnego Szkoły Podstawowej nr 4 im. Jana Pawła II w Lidzbarku Warmińskim, a także po jednej pracy plastycznej z klas VII, wykonanych przez uczniów ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Biskupcu i Szkoły Podstawowej w Falejówce.

W dniu 8 stycznia 2020 r. odbyło się zebranie komisji oceniającej prace konkursowe dzieci i młodzieży. W składzie komisji zasiadali: Małgorzata Hochleitner, Urszula Dyl-Nadolna, Magdalena Świtalska, ks. Paweł Rabczyński, Ewelina M. Mączka. W kategorii I – przedszkola oraz klasy I-II szkoły podstawowej: praca plastyczna, przyznano: trzy pierwsze miejsca, jedno drugie, dwa trzecie miejsca

¹⁶ *Warsztaty dla nauczycieli – Las-Fabryka doskonała. Inspiracje encykliką Laudato si'*, w: *Kuratorium Oświaty w Olsztynie* [online], www.ko.olsztyn.pl/2019/10/01/warsztaty-dla-nauczycieli-las-fabryka-doskonala-inspiracje-encyklika-laudato-si (dostęp: 14.02.2020).

i trzy wyróżnienia. W kategorii II – szkoły podstawowe klas IV-VI: praca plastyczna, przyznano: trzy pierwsze miejsca, jedno drugie, trzy trzecie miejsca i trzy wyróżnienia. W kategorii – szkoły podstawowe klasy IV-VII: praca literacka, przyznano: jedno pierwsze miejsce i trzy drugie miejsca¹⁷.

2. Aspekt franciszkańsko-ekologiczny

Sztuka dziecięca jest swego rodzaju objawieniem duchowego bogactwa osoby ludzkiej. Troszcząc się o rozwój duchowy dziecka, nie należy konfrontować jego rysunku z własnymi – dorosłych – postawami, przekonaniem i przeżyciami estetycznymi¹⁸. „Zewnętrzny świat wciąż żyje wokół malującego dziecka, którego kontakty są o wiele głębsze i ściślejsze, niż wydaje się to przelotnemu spojrzeniu na obiekt, do zauważenia którego chce ono zmusić lub zachęcić dorosłych”¹⁹.

Prace przesłane na konkurs są wizualizacją dziecięcego odbioru, spostrzegania świata, Świętego Franciszka, edukacji przyrodniczo-ekologicznej przedstawionej i kształtowanej przez dorosłych. W kategorii I – przedszkola oraz klasy I-III szkoły podstawowej w większości przeważają prace wykonane następującymi technikami: rysowanie kredkami, pastelami suchymi, malowane farbami wodnymi, wydrapywanki. Prace są wykonane estetycznie, wypełnione szczegółami, wielobarwną kolorystyką. Przedstawiały konfrontację czterech aspektów swojego samodoświadczenia – odgraniczenia (ja i nie ja), światem wewnętrznym (dobro-zło, prawa-lewa, góra-dół, wyrazy życia), ekspansją (odkrywanie świata, orientacja w przestrzeni, ruch), strukturą (zabawa nowymi elementami, konstrukcje)²⁰. W pracach wybija wyrazistość przedstawianych przedmiotów. Występuje także antropomorfizacja, perspektywa symultaniczna i opowiadanie. Prace

¹⁷ Wyniki konkursu Powietrze=dobro wspólne, w: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii [online], dostęp: www.uwm.edu.pl/wt/aktualnosci/wyniki-konkursu-powietrze-dobro-wspolne (dostęp: 14.02.2020).

¹⁸ R. Fleck-Bangert, *O czym mówią rysunki dzieci. Dostrzeganie i rozumienie zawartych w nich znaków*, Kielce 2002, s. 20-21.

¹⁹ Tamże, s. 21.

²⁰ *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne.*

przedstawiają piękno stworzonego świata²¹. Dziecięce dzieła ujawniają porządek natury, harmonię, przestrzeń, integrację, naturalny rozwój w czystym i uporządkowanym świecie²². Niezaprzeczalnie tematem przewodnim prac, w kategorii I, jest hymn św. Franciszka z Asyżu, wychwalający Boga we wszystkich stworzeniach²³. Rysunki przedstawiają fragmenty natury, środowiska naszej planety (las, łąka, plac zabaw), w którym – jako niczym niezanieczyszczonym środowisku – współegzystują wszystkie stworzenia Boże: dzieci beztroško bawiące się, spacerujące w lesie, po łące. Zwierzęta swobodnie żyjące w naturalnym środowisku oraz wielobarwne, bujne rośliny, które wzbogacają, ubarwiają i ochraniają świat. Niektóre rysunki ukazują tylko jedno stworzone przez Boga dzieło: słońce, księżyc, niebo. Ilustracje składają się do odśpiewania hymnu św. Franciszka znanego jako *Pieśń Słoneczna* lub *Pochwała Stworzenia*: „Najwyższy, wszechmocny, dobry Panie! (...) Pochwalony bądź (...) ze wszystkimi Twymi stworzeniami, szczególnie z panem bratem słońcem, (...) przez siostry nasze gwiazdy i księżyc (...) przez brata wiatr i przez powietrze, i chmury”²⁴. Uwagę przykuwa rysunek, na którym świat, dzięki nieustającej Bożej opatrności i dobroci „obsypywany” jest bożą miłością (serduszka wysypujące się z rąk Boga). Sam Bóg, niczym wyjęty ze sklepienia Kaplicy Sykstyńskiej, starzec stwarzający niebo i ziemię. Siedzący na obłoku, zadowolony nie tylko ze swojego dzieła – świata, lecz także ze św. Franciszka, wiernego naśladowcy Jego syna, Jezusa Chrystusa. Bóg Ojciec – Stworzyciel, podtrzymuje jednocześnie rozpalone przez św. Franciszka ognisko (symbol: ciepła, światła, bezpieczeństwa, oczyszczenia). Udzielając przez to swojego błogosławieństwa św. Franciszkowi i wszystkim jego naśladowcom²⁵. Ze wszystkich prac wybija: „uniwersalizm braterski” i autentyczność.

²¹ Tamże, pp 1,22; pp 1,45; pp 2,12; pp 2,21.

²² Tamże, pp 3,17; pp 3,18.

²³ Hymn ten jest motywem przewodnim encykliki *Laudato si'*, por. LS 87.

²⁴ Św. Franciszek z Asyżu, *Pieśń Słoneczna* albo *Pochwała stworzeń*, w: *Francesco. Wirtualny Czasopis Franciszkański* [online], www.francesco.katowice.opoka.org.pl/pf_psl.html (dostęp: 10.06.2019); Por. pp 1,44; pp 2,29; pp 2,27; pp 4,5; pp 1,25.

²⁵ *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 3,15.

Uniwersalizm braterski, który, jak wskazuje papież Franciszek, polega na: „przewyciężaniu modelu dominacji i zarządzania. Święty Franciszek przyjmuje w relacjach ze stworzeniem model pokrewieństwa. Wszystkie stworzenia uznaje za swoje siostry, część siebie i dlatego czuje się za nie głęboko odpowiedzialny i od nich zależny”²⁶. Dziecięca autentyczność natomiast wyraża się w postrzeganiu świata jako miejsca bezpiecznego, naturalnie dobrego, gdzie jest „radość i wesele na zawsze z tego, co Bóg stworzył” (Iz 65, 18). Dziecięca wizja św. Franciszka ukazuje tego, „który ani nie dominuje nad stworzeniami, ani nie pozwala, aby stały się niewolnikami. To Bóg jest jego jedynym Panem; wszystko inne jest wyrazem Boskiej miłości i powinno być mu podporządkowane. (...) Mówiąc o stworzeniach, zawsze odnosi się do swego Stwórcy i zaprasza je, aby przyłączyły się do niego w jednej pieśni uwielbienia”²⁷.

Autorzy prac w drugiej kategorii wiekowej wykazali się większą (wraz z wiekiem i poziomem edukacyjnym) znajomością technik plastycznych. Prace były malowane farbami plakatowymi, wodnymi, rysowane kredkami, pastelami suchymi, wyklejane, lepione z masy solnej, gliny, odbijane wypukłościami, sypane przyprawami i ziarnami. Pracochłonnie wykonane kolaże i prace przestrzenne, które wzbogacone były: zagadkami, rebusami, krzyżówkami, ciekawostkami. Kolorystyka wielobarwna adekwatnie do tematu przekazywała emocje autorów, które emanowały na odbiorców.

W części prac dominuje dualizm i kontrast, który przeciwstawia w sobie dwa światy, co jest świadectwem większej wiedzy i świadomości ekologicznej oraz konsekwencji zanieczyszczenia planety²⁸. Pierwszy świat jest: naturalny, czysty, pełen harmonii, ładu i zgody żyjących w nim stworzeń (ludzi, zwierząt, roślin). Świat pełen radości, zadowolenia, swobody życia, niczym niezatrutego środowiska i powietrza. Drugi świat zanieczyszczony spalinami, nawozami,

²⁶ M. Carbajo Núñez, *Siostra matka ziemia. Franciszkańskie korzenie Laudato si'*, tłum. K. Parzych-Blakiewicz, Olsztyn 2019, s. 80.

²⁷ Tamże, s. 61.

²⁸ *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 2,10, pp 2,11.

przemysłem, śmieciami²⁹. Szaro-czarnym od zanieczyszczeń powietrzem, które zostaje nawet w dziecięcej wyobraźni odizolowane i zamknięte w „więzieniu”. Ta metafora odizolowanego „zła” ukazuje potrzebę czystego powietrza, bo tylko tam, gdzie jest czyste powietrze, ludzie są zdrowsi i szczęśliwsi. Ilustracje ukazują ludzi, którzy szanują wspólną przestrzeń, którzy rozwijają poczucie przynależności, zakorzenienia, poczucia wspólnoty i braterstwa³⁰. Ten uporządkowany (z czystym powietrzem) świat przeciwstawiają (drastycznie i prawdziwie) z wizją świata zniszczonego i zanieczyszczonego. Autorzy ukazują katastrofalne skutki zniszczonej planety. Pokazują ludzi egzystujących w zanieczyszczonym i zniszczonym środowisku, oddychających przez maski tlenowe. Brak w namalowanych pejzażach roślinności, zwierząt, czystej wody. Szaro-czarne i brunatne barwy na ilustracjach jednoznacznie oddają świadomość ekologiczną. Autorzy wskazują na konieczność zmian ludzkiego postępowania, nadmiernej produkcji i konsumpcji. Uświadomionym źródłem zanieczyszczeń, wyrządzających szkody odczuwane przez wszystkich, spowodowane są: transportem, spalinami przemysłowymi, zakwaszaniem gleby chemikaliami³¹. Ilustracje i prace pisemne są jednocześnie swoistym manifestem młodych ludzi o powstrzymanie tak destrukcyjnych działań. Kolektywnie, po bratersku razem z papieżem Franciszkiem proszą o powstrzymanie globalnego ocieplenia i wyeliminowania lub zmniejszenia przyczyn wynikających z ludzkiej działalności³². Wołają o: „Czyste powietrze to życie lepsze”. „Dbaj o powietrze, by Ziemi nie zagrażał smog”. „Czyste powietrze!”³³.

W pracach ukazane są także wskazówki, jak powstrzymać destrukcję Ziemi. Jak zmniejszać zanieczyszczenia wody, gleby i powietrza, proponując odnawialne źródła energii, takie jak: wiatraki czy energia

²⁹ Tamże, pp 2,12; pp 4,23.

³⁰ LS 151; *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 4,3.

³¹ LS 20; *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 6,61, pp 6,68, pp 6,74, pps 98-10.

³² LS 23.

³³ *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 7,80, pp 7,81.

słoneczna³⁴. Odczytać można także wezwania do wzajemnego międzyludzkiego szacunku. W „uniwersalnym braterstwie” człowiek nie tylko ma czuć się bratem wszystkich stworzeń, lecz nade wszystko wzorem św. Franciszka ma być bratem wszystkich ludzi. W spotkaniu z drugim człowiekiem ma wyrażać „radość (...) bez żadnych ograniczeń i uprzedzeń”³⁵.

3. Przedstawienie wizerunku Świętego Franciszka jako patrona ekologów w dziecięcych pracach

Na ilustracjach św. Franciszek pojawia się jako ten, który w sposób radosny, niczym nieskrępowany żyje w zgodzie ze wszystkimi stworzeniami. Ta rysowana przez dzieci postać ukazana jest w brązowym habicie i z rozłożonymi w geście pochwalnym lub zapraszającym rękami³⁶. Nie odbiega od wizerunku Świętego w ikonografii. Święty Franciszek przedstawiany jest z tonsurą, w brązowym habicie z kapturem, przepasany białym sznurem. Na wielu wizerunkach trzyma w ręku krucyfiks, a u jego stóp znajduje się czaszka – symbole pokuty i umartwienia. Artyści niejednokrotnie ukazują go ze stygmatami, które otrzymał: przebitym bokiem, rękami i stopami. Współcześni artyści często przedstawiają św. Franciszka w otoczeniu zwierząt³⁷. Tak też w pracach dzieci wizerunek Świętego nie odbiega od dzieł artystów. Jest przedstawiany w geście otwartości i chęci zjednoczenia z całym stworzeniem (wyciągnięte i uniesione ramiona, symbol otwartości, dziękczynienia i modlitwy, w towarzystwie zwierząt)³⁸.

W pracach dzieci młodszych św. Franciszek przyciąga uwagę swoją radością i autentycznością, która wypływa z życia w harmonii z Bogiem, naturą i samym sobą³⁹. Święty Franciszek, jak pisze papież

³⁴ Tamże, pp 6,53, pp7,28.

³⁵ M. Carbajo Núñez, *Siostra matka ziemia...*, s. 69.

³⁶ *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 3,14, pp 1,48, pp 3,15.

³⁷ Święty Franciszek, w: *Parafia Rzymskokatolicka pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie* [online], www.zamosc.franciszkanie.pl/rewitalizacja/78-kategoria-glowna/101-swiety-franciszek (dostęp:11.02.2020).

³⁸ LS 11; *Wyniki konkursu Powietrze = dobro wspólne*, pp 3,15.

³⁹ LS 10, 11.

Franciszek, „wykracza poza język nauk ścisłych czy biologii i łączy z istotą tego co ludzkie”⁴⁰. Jest człowiekiem bezgranicznie zakochanym w Bogu i jego stworzeniach. To „średniowieczny inspirator”, nieustannie tłąca się „iskra”, która dociera do świata w XXI wieku. W dziecięcych ilustracjach myśl papieża Franciszka jest ilustracją, czystą i szczerą prezentacją papieskiej lekcji. Biedaczyna z Asyżu przypomina całym sobą współczesnemu człowiekowi o postawie wdzięczności wobec Boga. Obowiązku, dbałości i troski o wszystko, co istnieje. By ludzie: „ożywiali swoją pobożność, by stawiali ograniczenia swoim doraźnym interesom, by wyrzekali się czynienia z rzeczywistości jedynie podmiotu użytku i działania. Pragnie, by ludzie traktowali świat nie tylko jako problem do rozwiązania. Wszak świat jest radosną tajemnicą, którą możemy podziwiać w zachwycie, oddając tym samym chwałę Bogu, który jest jego Stworzycielem”⁴¹. Papież „kieruje nagłą wezwaniem, by ponowić dialog dotyczący sposobu, w jaki budujemy przyszłość naszej planety. Potrzebujemy konfrontacji, która nas wszystkich połączy, ponieważ wyzwanie ekologiczne i jego ludzkie korzenie dotyczą i dotykają nas wszystkich”⁴².

* * *

Celem analizy prac dziecięcych z konkursów o tematyce ekologicznej, zaczerpniętej z encykliki *Laudato si'*, było zbadanie procesu percepcji treści dotyczącej osoby św. Franciszka z Asyżu jako patrona ekologów. Nauczyciele mieli możliwość skorzystania z warsztatów przygotowujących do przekazania dzieciom odpowiednich informacji. Nie dysponujemy danymi umożliwiającymi stwierdzenie, na ile warsztaty zostały wykorzystane przez nauczycieli w pracy zawodowej. Niemniej należy zauważyć, że dzieci będące autorami prac konkursowych, zostały wystarczająco poinformowane o treści encykliki *Laudato si'* w tematyce dotyczącej troski o czyste powietrze, jak i dobro wspólne. Encyklika jest oparta na franciszkańskiej

⁴⁰ LS 10.

⁴¹ LS 11, 12.

⁴² LS 14.

koncepcji ekologii. Jest tam częste odniesienie do osoby i myśli św. Franciszka z Asyżu. Są wskazane zagrożenia wynikające z niestosowania konkretnych zasad chroniących środowisko (powietrze, woda, ziemia) przed zanieczyszczeniem, które powoduje zagrożenie dla zdrowia i życia obecnego i przyszłych pokoleń. W encyklice jest mowa o „grzechu ekologicznym”, który popełniany jest przez chrześcijan zaniedbujących działania na rzecz ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami wynikającymi z niekontrolowanego nadużycia dóbr naturalnych. W pracach dziecięcych są bardzo wyraźnie ukazane te trzy elementy, wokół których osnuta jest narracja encykliki: św. Franciszek i jego duchowość przyczyniająca się do formowania postaw proekologicznych, działalność człowieka zanieczyszczająca powietrze, nadzieja na rozwój działalności człowieka prowadzącej do oczyszczenia powietrza. Święty Franciszek jest ukazany w pracach jako osoba-symbol, przypominający o możliwości zaprzyjaźnienia się ze środowiskiem i skutecznego dbania o nie. Dla chrześcijan jest też koniecznym wzorem do naśladowania. W odpowiedzi na pytanie o percepcję wiedzy o św. Franciszku podanej w encyklice *Laudato si'* należy stwierdzić, że wizerunek Świętego jest przedstawiony w pełni. Istnieją elementy obrazujące *Pieśń Słoneczną*, a także jest ukazany element chrześcijańskiej odpowiedzialności za czystość powietrza i innych obszarów środowiska życia ludzkiego. Ekologiczny patronat Świętego jest dzieciom dobrze znany.

Streszczenie

Opracowanie kwestii Franciszkowo-ekologicznej w źródłach, którymi są prace dziecięce, stanowi przyczynek do poszerzenia dotychczas eksplorowanych bez danych w badaniach nad świętymi i ich wpływem na ludzkie postawy społeczne i moralne. Analiza prac dziecięcych włącza się w proces badań hagiologicznych, prowadzonych na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W pracach plastycznych i literackich bardzo wyraźnie są ukazane trzy elementy, wokół których osnuta jest narracja encykliki *Laudato Si'*: postawy proekologiczne, działalność człowieka zanieczyszczająca powietrze, nadzieja na rozwój działalności człowieka prowadzącej do oczyszczenia powietrza. Dziecięce wizja świata i odbiór

ekologicznych treści w świetle nauki Kościoła katolickiego, ukazuje i proponuje duchowość franciszkańską jako wzór harmonijnej relacji człowieka z Bogiem, człowieka z człowiekiem i człowieka z naturą.

Summary

The elaboration of the Franciscan-ecological issue in the sources, which are children's works, is a contribution to the extension of previously explored without data in research on saints and their impact on human social and moral attitudes. The analysis of children's works is included in the process of hagiological research conducted at the Faculty of Theology of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn. In the artistic and literary works three elements are very clearly shown around which the narrative of the encyclical *Laudato si'* is based: pro-ecological attitudes, human activities polluting the air, hope for the development of human activities leading to air purification. To show and propose Franciscan spirituality as a model for the harmonious relationship of man with God, man with man and man with nature. Based on an in-depth vision of faith.

Słowa kluczowe: powietrze, patron ekologów, ekologia integralna, ekologia, dobro wspólne, „6xR”

Key words: air, patron of environmentalists, patron of ecologists, ecology, integral ecology, common good, „6xR”

Bibliografia

- Carbajo N. M., *Siostra matka ziemia. Franciszkańskie korzenie Laudato si'*, Olsztyn 2019.
- Fleck-Bangert R., *O czym mówią rysunki dzieci. Dostrzeżenie i rozumienie zawartych w nich znaków*, Kielce 2002.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si'* Watykan 2015.
- Kwiatki Świętego Franciszka z Asyżu, *O najświętszym cudzie, jaki uczynił święty Franciszek, nawracając okrutnego wilk z Gubbio*, Wrocław 2017.
- Liszewska J., *A kto to? Biedronka*, Warszawa 2007.
- Parzych-Błakiewicz K., *Warmińska hagiologia (2010-2019)*, „Studia Elbląskie” t. XX (2019), s. 285-300.
- Zellma A., *Edukacja ekologiczna katechizowanej młodzieży w kontekście zmian programowych szkolnego nauczania religii*, „Studia Elbląskie” 5(2003), s. 255-267.

- Zellma A., *Korelacja nauki religii z biologią na podstawie nowych założeń programowych*, w: red. A. Kiciński, *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2011, s. 81-99.
- Zellma A., *Wychowanie ekologiczne i prozdrowotne w szkole podstawowej*, w: red. J. Stala, *Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym, cz. I, Wychowanie ogólne*, Tarnów 2006, s. 111-148.

Strony internetowe

- Prace konkursowe „Powietrze = dobro wspólne”*, w: *Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii* [online], www.uwm.edu.pl/wt/fotogaleria/prace-konkursowe-powietrze-dobro-wspolne (dostęp: 14.02.2020).
- Seminaria hagiologiczne/Hagiological seminars*, w: *Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Moralnej* [online], www.uwm.edu.pl/ztdif/index.php/seminaria-hagiologiczne, (dostęp: 12.02.2020).
- Św. Franciszek z Asyżu, *Pieśń Słoneczna albo Pochwała stworzeń*, w: *Francesco. Wirtualny Czasopis Franciszkański* [online], www.francesco.katowice.opoka.org.pl/pf_psl.html (dostęp: 10.06.2019).
- Święty Franciszek z Asyżu patron ekologów, w: *Promyczek NS* [online], www.youtube.com/watch?v=rDWjqBONJic (dostęp: 12.06.2012).
- Święty Franciszek, w: *Parafia Rzymskokatolicka pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie* [online], www.zamosc.franciszkanie.pl/rewitalizacja/78-kategoria-glowna/101-swiete-franciszek (dostęp: 11.02.2020).
- Warsztaty dla nauczycieli – Las-Fabryka doskonała. Inspiracje encykliką Laudato si'*, w: *Kuratorium Oświaty w Olsztynie* [online], <https://www.ko.olsztyn.pl/2019/10/01/warsztaty-dla-nauczycieli-las-fabryka-doskonala-inspiracje-encyklika-laudato-si> (dostęp: 14.02.2020).
- Wyniki konkursu Powietrze=dobro wspólne*, w: *Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii* [online], dostęp: www.uwm.edu.pl/wt/aktualnosci/wyniki-konkursu-powietrze-dobro-wspolne (dostęp: 14.02.2020).
- Zespół Placówek Specjalnych*, w: *Facebook @szkolaszpitalna* (post: 18.02.2020 godz. 14.04).

Biogram

M. Świtalska – mgr teologii (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie 2000); nauczyciel, pedagog specjalny; pedagogika terapeutyczna Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie 2002; surdopedagogika Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie 2007; w latach 2012-2015 koordynator olsztyńskiego oddziału Fundacji Mam Marzenie; 2014 nominowana na Szeryfa Praw Dziecka UNICEF oraz „Przyjaciela rodzin” w plebiscycie „Naszego olsztyniaka”; od 2015 współzałożycielka i członek Komisji Rewizyjnej Olsztyńskiego Stowarzyszenia ZPS+; od 1999 pracuje w Zespole Placówek Specjalnych w Olsztynie przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie; autorka: książeczki dla dzieci adoptowanych *Najważniejszy z darów* (2019); *Chrześcijańska radość we współczesnym świecie* „Studia Ełckie” 2019; zainteresowania: literatura, kino, psychologia, pedagogika, gra w golfa. E-mail: magdalenaolsztyn@op.pl.